תנ״ך · ראשונים · אברבנאל · נביאים

אברבנאל על נחום

רבנו יצחק אברבנאל

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

אברבנאל על נחום

רבנו יצחק אברבנאל

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/אברבנאל-על-נחום/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ב 8
פסוק ד 9
פסוק ה 9
פסוק ו 10
פסוק ח 10
פסוק י 10
פסוק יב 10
פסוק יג 11
פרק ב 12
פסוק א 12
פסוק ב 12
פסוק ג 13
פסוק ד 13
פסוק ה 14
פסוק ו 14
פסוק ח 14
פסוק ט 16
פסוק יא 17
פסוק יב 17
פסוק יג 17
פסוק יד 17
פרק ג 18
פסוק א 18
פסוק ב 18
פסוק ג 18
פסוק ה 19
פסוק ח 19
פסוק ט 20
פסוק יא 20

פסוק יג 20
פסוק יד 20
פסוק טז 21
פסוק יח 21

פרק א

פסוק א

ספר נחום והיא כולו נבואה אחת מדבקת מראשו ועד סופו ויש בה ארבע פרשיות: הראשונה, משא נינוה: השנייה, כה אמר ה' אם שלמים: השלישית, הנה על ההרים רגלי מבשר: הרביעית, הוי עיר הדמים: וראיתי לשאול בה ששת השאלות:

השאלה הראשונה באומרו ה' ארך אפים וגדל כח, כי מה ראה לתאר אל הש"י בנקמת נינוה מדת ארך אפים והנה לא מצינו שאמר כזה לא בחרבן שומרון ולא בחרבן ירושלם, והנה אמר קודם אליו אל קנוא ונקום ה' נוקם ה' ובעל חמה נוקם ה' לצריו ולמה אמר שלשה פעמים נוקם ואחריהם ה' ארך אפים:

השאלה השנית באומרו אם שלמים וכן רבים וכן נגוזו ועבר, כי אומרו שלמים וכן רבים הוא תואר השלמות ואומרו וכן נגוזו הוא נאמר על העונש ומה ענין זה לזה אף כי אומרו ועבר בלשון יחיד נסתר ומיד אמר ועניתיך לא אענך עוד שהוא מאמר ליחידה הנמצאת בלשון עתיד:

השאלה השלישית באומרו ועניתיך לא אענך עוד, ואם זה נאמר על ירושלם כדברי המפרשים כולם באמת לא צדקה זאת הנבואה כי הנה נבוכדנצר אם כבש את נינוה בשנה הראשונה למלכותו גם כן כבש את יהויקים מלך יהודה בשנה השנית למולכו ואיך לא נתקיים לא אענך עוד אף כי אחר כך החריב את ירושלם וגלה את עמה כולה:

השאלה הרביעית באומרו הנה על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום, והיא כי זה המאמר מצאנוהו ראשונה לישעיהו שאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר וגומר, ויש אם כן לשואל לשאול למה לקח מאותו ייעוד מאמר על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום ולא לקח ממנו שאר הדברים רוצה לומר מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך אלקיך ואמר במקומו חגי יהודה חגיך מה שלא אמר ישעיהו:

השאלה החמישית באומרו כי שב ה' את שבות יעקב כגאון ישראל, וזה כי בין שנפרש ושב ה' מלשון ושב ה' אלקיך את שבותך או שנפרשהו מלשון בשובה ונחת תושעון הנה יקשה על כל פנים מה ענין אומרו כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל כי הנה גאון ישראל נחרב והלכו לפני צר בגלות ומה הייעוד הטוב שיהיו כמו הם, אף יעקב וישראל שניהם דבר א' ואיך עשה ביניהם ערך ודמיון זולתי:

השאלה הששית באומרו והוצב גולתה העלתה ואמהותיה מנהגות כקול יונים מתופפות על לבביהן, כי הנה אין ענין בכתוב למלת הוצב וגם כנוי גולתה לא נתבאר למי יחזור

וכן כנוי ואמהותיה, גם שאמרו כקול יונים מורה שהיו מקוננות ובאומרו מתופפות על לבביהן מורה שהיו מנגנות כי התוף הוא כלי מכלי הנגון כמו שאמר הללוהו בתוף ומחול. ובפירוש הכתובים אודיעך דרכי המפרש בפירוש הכתוב הזר הזה והספקות המתחייבות אליהם. והנני מפרש נבואה זאת באופן יותרו השאלות כולם:

הכוונה הכוללת בנבואה הזאת היא להודיע וליעד שמפני החורבן והרעות אשר עשה מלך אשור ועמו במלכות ישראל וגם ביהודה ושחשב לעשות בירושלם גזר הקדוש ברוך הוא חרבן על נינוה העיר הגדולה ראש מלכות אשור ובעמו ושיכרתו כל זרעו של סנחריב מני ארץ, וזאת היתה הכוונה האלקית בנבואת יונה בן אמתי מהפכת נינוה כמו שביארתי שם, ועל חורבן נינוה ההוא עשה נחום נבואתו זאת והודיע שתחרב נינוה על ידי נבוכדנצר ושלא ישאר מזרע סנחריב שם ושארית, וכאשר ראה וניבא חורבן נינוה אשר יעשה נבוכדנצר ראה וניבא גם כן אגב גררא חורבן ירושלם אשר יעשה גם כן בפרשת הנה על ההרים רגלי מבשר ורמז גם כן בדבריו לחורבן מקדש ה' ולהסתלקות השכינה מעיר ירושלם, ואחר זה השלים ייעודו בחרבן נינוה והגדיל עליה קינתו ונתן הסבה למה נתחייבו אנשי נינוה לכל אותה הרעה בפרשת הוי עיר הדמים, וניבא עם זה שנבוכדנצר בלכתו להחריב את נינוה יחריב גם כן נא אמון שהיא היתה עיר גדולה בארץ מצרים, ושכן תחרב נינוה כי היו ערי מבצריה חלשות נוחות להכבש ועמה ואנשיה כנשים וגם סוחריה מלכיה שריה וטפסריה ברחו להם מבלי לב וגבורה וכמר שיתבאר כל זה בפירוש הכתובים:

משא נינוה וגומר עד הנה על ההרים. הנבואה הזאת העיד הכתוב שנאמרה על נינוה והיא ראש מלכות אשור כמו שאמר בתורה (בראשית י, יא) מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה, ומצאנו אם כן בתורה אשור שהיה מזרעו של שם ומצאנו ג"כ בבני קטורה אשת אברהם ותלד לו את זמרן ואת יקשן וגומר ויקשן ילד את שבא ואת דדן וגומר ובני דדן היו אשורים וגומר (בראשית כה, א - ג), ואין ראוי שנחשוב שהיו שני אומות מאשורים כי אלו ואלו מבני שם היו ובתחילה נקראה אשור ואותם אשר נולדו מבני קטורה נקראו על שם אשור הראשון ויתערבו עמהם בארצם ולכן יצדק אומרינו שבני קטורה היו אשורים, והנה יונה ניבא בדבר הש"י על נינוה עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת ומחשבות ה' עמקו ויונה לא ירד לסוף כוונתו כי הוא חשב לבד שבעוד ארבעים יום שמשיים אחר נבואתו תהפך נינוה אם בתשובה מרע לטוב ואם כמהפכת סדום ועמורה, ולא כיון הקדוש ברוך הוא לזה בלבד אלא כיון בגזרה זו שני המובנים. הראשון שאם לא ישובו בתשובה בתוך ארבעים יום שמשיים שנינוה תהיה נהפכת, והשני שאף

שישובו על כל פנים עוד ארבעים יום מאותה נבואת יונה שהם מ' שנים כמו ימים תהיה גאולתו יהיה מצור שומרון אשר יעשה סנחריב מלך נינוה שבעבורו יגזר עליה להיותם נהפכת, וגם שעם מה שיעלה מלת עו"ד כשיתחברו עם המ' יום שהם שנים תהיה נינוה נהפכת ונחרבת על ידי נבוכדנצר כי כן היה באמת כמו שפירשתי שם. וידוע שאחרי אותה נבואה של יונה מ' שנה היה מצור שומרון שנמשך ממנה חורבנם וגלות השבטים ואחרי אותו גלות בא סנחריב על ירושלם ונפל שם מחנהו במגפה והלך משם אל ארצו ושם המיתוהו בניו בבית נסרוך אלהיו ומלכו באשור תחתיו מלך בבל שהיה נכנע לסנחריב כמו שאמר ויבא מלך אשור מבבל כשראה מפלתו נעשה חפשי משעבודו ושלח ספרים ומנחה אל חזקיהו, ובמות אותו מלך בבל מלך תחתיו נבוכדנצר ובשנה הראשונה למולכו כבש את נינוה והחריבה והפכה כמו שאנשי נינוה ואוכלוסי סנחריב מלכה עשו לשומרון ולכן אמר בסדר עולם שנחום נתנבא בימי מנשה ושלפי שלא היה מנשה מלך בשר ודם לא נקרא על שמו.

ואנחנו לא נדע לא מן הכתוב ולא מדברי חכמים זכרונם לברכה שבטו ולא ארצו של זה הנביא אלא שקראו הכתוב אלקושי והמתרגם אמר שאלקוש היה שם עירו, וגם לזה אין לנו מן הכתוב עדות כלל רוצה לומר שיהיה אלקוש שם מקום, וכבר זכרתי בהקדמת הספרים האלה שאלקוש הוא מגזרת לקש שענינו איחור ועכוב כמו שזכרו בעלי השרשים. ושענין זה הוא מה שביאר המתרגם שהנבואה הזאת כבר ניבא עליה יונה בן אמתי וחזר וניבא עליה נחום האלקושי ואין מקום לזה כי אם בהיות נבואת יונה בעלת שתי כוונות כמו שביארתי שאם לא כן לא ניבא נחום על מה שניבא יונה כדברי המתרגם. ואמר שעל זה נאמר משא נינוה ספר חזון נחום האלקושי וכתב רש"י שחזון נקוד קמץ ושמזה למדנו שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיהו שנקוד חטף פתח, וכפי דעתו יהיה פירוש הכתוב משא נינוה אשר נשא נחום האלקושי מסכים עם ספר חזון רוצה לומר שחזה יונה. האמנם הרד"ק כתב שחזון נקודה בשו"א ובפתח כמו חזון ישעיהו ויהיה אם כן כל הכתוב מכנה נבואת נחום שהיא היתה מצד המקבל משא נינוה ומצד הפועל והנביא היה ספר חזון נחום. וכפי הספרים המדוייקים אשר לנו צדקו דברי רש"י ויהיה אם כן פירוש האלקושי שהיה בזאת הנבואה אחרון ליונה ונמשך אחריו, וכן זכרתי שמה למה נקראה הנבואה הזו ספר מה שלא נקראת כן נבואת שום נביא אחר מהנביאים שהיה לפי שכתב אותה נחום על ספר ושלח אותה לנינוה כי לא הלך שם לקראה בשווקים וברחובות כמו שעשה יונה ולכן נקראה נבואה זו ספר אמנם שאר הנביאים שסיפרו והגידו נבואותיהם על פה לא נאמר בהם ספר.

פסוק ב

ולפי שהיתה נבואתו על מלכות אשור אשר החריבה את ישראל שהיתה נינוה ראש הממלכה, הודיעם שחרבנה והפיכתה לא תהיה בדרך טבע ולא בדרך מקרה ורשעת האנשים המתגברים אלו עם אלו כ"א לפי שהאל ר"ל בעל היכולת הבב"ת הוא קנוא ומקנא כמו שאמר (יואל ב, יח) ויקנא ה' לארצו, ומפני קנאתו אע"פ שהוא ה' מלא הרחמים הוא נוקם את נקמתם מאת מלך אשור ומזרעו ומעמו, כי הנה אע"פ שישראל נתחייבו החרבן והגלות על פשעיהם לא התעורר אשור להחריבו במצות השם ולא בכוונת עבודתו כי אשור ברשעתו ובזדון לבו התעורר להחריב עם ה' ולא יוחס רוע מעשהו לשם יתברך ולא קראו שבט אפו ומטה זעמו כי אם מפני שהוא התעורר מעצמו לשסות את ישראל והאל יתברך הניחו לעשות ולא הצילם מידו, גם כי האשורים הוסיפו ברעה על הכוונה האלקית וכמו שאמר (זכריה א, טו) אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. והנה זכר ג' נקמות בכתוב הזה אל קנוא ונוקם ה' נוקם ה' ובעל חמה נוקם ה' לצריו כנגד ג' גליות שהגלה מלך אשור את ישראל אחת לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה שמעבר לירדן, והשני את עיון ואת אבל בית מעכה וגומר ואת הגלילה כל ארץ נפתלי, והשלישית חרבן שומרון ובנותיה. ולפי שהיו שלש גליות זכר כנגדן שלש נקמות שינקום השם נקמתו מהם, האמנם כנגד הגלות הראשון אמר בלבד נוקם ה', ומפני שגלות ארצה זבולון וארצה נפתלי היה בארץ קנא השם יתברך בחמה רבה יותר עליו ולזה אמר בו נוקם ה' ובעל חמה כי היה חמתו על ארצו ועל עמו, ועל גלות שומרון שהיה יותר קשה מהם אמר נוקם ה' לצריו ונוטר הוא לאויביו כי עליו בפרט קרא את האשורים צרים ואויבים: ואע"פ שהתורה אסרה וגנתה מדת הנקמה מאומרו (ויקרא יט, יח) לא תקום ולא תטור את בני עמך הנה ביאר הנביא כאן שאין הנקמה מדה פחותה בפני עצמה כי אם כשתהיה אל בני עמו אחיו ורעיו, כי כמו שאין הנקמה ראויה ברעים כן היא ראויה והגונה כנגד הצרים והאויבים ולכן אמר נוקם ה' לצריו. ואמנם אומרו עוד ונוטר הוא לאויביו אחשוב שהוא דבק עם ה' ארך אפים כלומר אם ראיתם שלא לקח השם נקמתו מצרי עמו מיד בסמוך למעשיהם הרעים אל תחשבו מפני זה שיש שכחה לפני כסא כבודו או שמחל להם מה שעשו אין הדבר כן כי נוטר ושומר הוא לאויביו עונשם, (ג) ואשר לא מהר נקמתו היה לפי שארך אפים הוא וכחו גדול להאריך על מדותיו כמו שאמר משה אדוננו בתפלת המרגלים (במדבר יד, יז) ועתה יגדל נא כח ה' וכתיב אחריו ה' ארך אפים אבל מכל מקום ונקה לא ינקה ובהגיע תור פקודתו בא יבוא ולא יאחר העונש הנה אם כן לא נזכר כאן מדות הקדוש ברוך הוא באל ובארך אפים ובנקה לא ינקה כי אם להתנצל

הנביא מדוע אחרו פעמי העונש האלקי על אשור כל כך מהזמן ושלא היה ענין מחילה כי אם אריכות אפים והותרה בזה השאלה האחד:
ושהענין כולו הוא להודיע שנקה לא ינקה השם עונש לפי שהקב"ה בסופה ובסערה דרכו וכן הענן הוא אבק רגליו, וכתב הראב"ע שהוא רמז אל הגזרות הבאות במהרה מהשמים שהם למעלה מהעננים והוא גוער בים ואיך לא יעשה במלכי אשור כרצונו אחרי שבים שאדירים משבריו יעשהו יבשה כאשר עשה בים סוף ואפשר לפרש שיש שלוחים רבים להשגחה האלקית פעמים יעשה דרכו ורצונו בסופה ובסערה שהוא רוח חזק כמו שאמר במצרים (שמות יד, כא) ברוח קדים עזה ובצור נאמר רוח קדים, ופעמים יעשה שלוחו הענן במטר הסוחף ובאבני אלגביש היורדים ממנו ובחשך אשר ימשך מהענן לפי שמונע ניצוץ השמש על הארץ כמ"ש (שם כד) וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן:

פסוק ד

ובשני הדרכים אם מהרוחות ואם מהעננים הוא גוער בים ויבשהו כי הנה ביונה הטיל רוח סערה אל הים ויהי סער גדול בים הנה אם כן בסופה ובגערה גוער בים ויבשהו, וכל שכן שכל הנהרות שאינם כ"כ גדולים כמו הים יחריב וישיבם יבשה ברוחו הקשה כמו שעשה על ים סוף ובירדן, וכן בסופה ובסערה אומלל בשן וכרמל ופרח לבנון כולו אומלל כי הרוח החזק מיבש הצמחים וקוטף אותם.

פסוק ה

אמנם בעניני הענן ראינו ג"כ שבסבתו עם רוב המים ושטיפתם הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו כי בהכנס לחות המים בקרב הארץ ירעשו אפילו ההרים הגבוהים ויתמוגגו הגבעות, ואומרו ותשא הארץ מפניו פי' הראב"ע שענינו נשרפה הארץ כמו וישאם דוד ואנשיו שפירושו וישרפם, והענין שגם פעמים מהענן ירד אש ואבני אלגביש שתשרף בהם הארץ תבל וכל יושבי בה ואפשר לפרש ותשא הארץ מלשון נשא כפשוטו רוצה לומר שאם הקדוש ברוך עושה כן בים ובנהרות בהרים ובגבעות כל שכן שתשא הארץ מפניו רוצה לומר שהארץ עם היותה מרכז נח בלתי מתנועעת מעצמה היא מפניו תשא את עצמה ולא תעמוד, וכן תשא תבל וכל יושבי בה שתשאם ותשליכם מפניו, וכל זה משל לנבוכדנצר אשר יקום בסופה ובסערה ובענן המחשיך ויהיה גוער בים ויבשהו ולנהרות שהם רמז אל האומות שנמשלו לימים גם כן לאומים כהמון מים כבירים ישאון וירעשו ההרים והם המלכים והגבעות שהם המדינות הגדולות תבל וכל יושבי בה.

פסוק ו
ולכן אמר בסוף זה המשל לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו רוצה לומר לפני זעמו וחרון אפו של הקדוש ברוך הוא מי יעמוד ומי יקום להנצל ממנו כי חמתו נתכה כאש והצורים נתצו ממנו רוצה שחמתו הגיע למקום שירצה כמו האש וכן פירש רש"י נתכה הגיעה כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט, לג), ואמרו והצורים ענינו שאף האבנים והצורים נתצו ממנו רוצה לומר מפני השם יתברך, (ז) ולא יעשה כן אל החוסים בו כי עם היות שישמיד כל שונאיו בחרון אפו כאש הנה ימליט ויציל את היראים ממנו ויהיה להם למעוז ביום צרה ואמנם מי הוא זה אשר ראוי לחמול עליו הש"י יודע אותו כי הוא בוחן לבות וכליות וזהו אומרו ויודע חוסי בו:

פסוק ח
ואמר כנגד נינוה אל תחשבו שיהיה גלותכם מעט מעט בפעמים רבות כמו שהיה גלות ישראל על ידיכם כי כשטף עובר כלה יעשה מקומה שהוא נינוה כלה ונחרצה ואויביו שהם בני אשור ירדף חושך ר"ל החשך ירדף אותם, (ט) וזהו אומרו גם כן מה תחשבון אל ה' כלה הוא עושה לא תקום פעמים צרה כלומר מה תחשבו אתם אנשי נינוה אל ה' הגוזר עליכם זאת התחשבו להנצל מידו דעו כי כלה הוא עושה לכם לא תקום פעמים צרה כי בפעם אחת יכלה אתכם.

פסוק י
ואומרו כי עד סירים סבוכים ובסבאם סבואים אוכלו ענינו שהכשדים בהיותם מקובצים כמו הסירים והקוצים המסובכים זה בזה בהיותם שכורים כאנשים סובאי יין מבלי כח להמלט מאויביהם כן יאוכלו וישרפו כקש יבש מלא ר"ל כקש יבש שנגמר ונתמלא בשולו ויבשו ומזה הלשון מלאתך ודמעך המלאה הזרע, והנה יהיה כ"ז על נינוה (יא) לפי שממך יצא חושב על ה' רעה שהוא סנחריב יועץ בליעל, ואמר חושב על ה' רעה על חרבן עשרת השבטים ואמר יועץ בליעל כנגד הדברים אשר שלח לומר בירושלם ע"י רבשקה.

פסוק יב
ואמנם אומרו כה אמר ה' אם שלמים וכן רבים פירושו כפי תרגום יונתן אם יהיו אנשי נינוה שלמים ומסכימים בעצה והסכמה אחת וכן אם יהיו רבים מאד, וכן אף אם גוזזו את חדקל ועברו את פרת לצור עליך ירושלם לא יצליחו שהרי עניתיך ולא אענך עוד על ידו. ורש"י פירש ואליו נמשכו שאר המפרשים אם יהיו אנשי נינוה שלמים בשלום עד היום הזה וכן אם רבים כן יהיו נגוזים שאני אגיזם ואעבירם ואתה ירושלם לא תירא

עוד מאשור כי אם עניתיך על ידו לא אענך עוד. וקשה לפירושים האלה כולם אומרו ועניתיך לא אענך עוד על ירושלם כי זה לא נתקיים כי נבוכדנצר עצמו שהחריב נינוה החריב את ירושלם ומה שרצו המפרשים לתקן זה על ידו לא נזכר בכתוב וכמו שזכרתי בשאלה הג'.

והנ"ל בזה הוא שמפני שיונה ניבא עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת וכאשר הטיבו מעשיהם ונשלמו בדרכיהם ניחם השם על הרעה אם מפני שלמותם שעשו תשובה כמו שאמר וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וינחם ואם מפני רבויים כמו שאמר ליונה ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא וגומר, לכן אמר נחום שנבואתו זאת לא ינחם ממנה ולא ישוב לאחור כמו שניחם על נבואת יונה כי אע"פ שיהיו שלמים בתשובתם וכן רבים יותר משתים עשרה רבוא כן יהיו נגוזים ונחרבים ע"י נבוכדנצר ועבר ר"ל עם נינוה יעבור ממעלתה ומציאותה ולא יהיה לה עוד שם ושארית, וכנגד נינוה אמר ועניתיך לא אענך עוד כלומר פעם אחת אעבור ולא אשנה לך לפי שבפעם הזאת כלה ונחרצה תהיה עליך ולא אזקק לענותך עוד והוא ע"ד מה שאמר למעלה לא תקום פעמים צרה, והותרו עם מה שפירשתי בפסוק הזה השאלה השנית והשלישית:

פסוק יג

וכנגד מלך אשור אמר ועתה אשבור מוטהו מעליך ר"ל שלא ימלך עוד על נינוה ומוסרותיך שהיו לך נינוה על כל המלכיות שהייתה מולכת ומושלת עליהם ג"כ אנתק אותם, (יד) לפי שצוה עליך ה' שלא יזרע כלומר שלא יהיה עוד זרע משמו מולך באשור, וגם מבית אלקיך אכרית פסל ומסכה לפי שהאשורים יחריבו בית פסיליך. ואמנם אומרו אשים קברך כי קלות פירושו אצלי שלא יחשוב מלך אשור שכבוד יעשו לו במותו וציון יושם על קברו ודברי שבח והלולים כמו שנוהגים לשים בקברי המלכים, אבל לא יהיה כן כי ישים בקברו כי קלות רוצה לומר כאן נקבר הנקלה והנבזה מאד וכאלו תחסר בית במלת קברך כאומר אשים בקבריך כי קלות, וכפי זה לא נאמר דבר מהפסוקים האלה על סנחריב כי אם על מלך אשור שהיה בזמן נינוה, אבל המפרשים פירשו אשים קברך שחוזר לסנחריב יאמר ששם אשים קברך, והענין שנהרג בבית אלקיו ושם נקבר והיה זה כולו לפי שקלות רוצה לומר עשית עצמך קל כנשר לבוא להלחם בישראל, או יהיה קלות מלשון קלון ובזיון. ועם היות שבזמן הנבואה הזאת כבר היה מת סנחריב הנה אמר מבית אלקיך וגומר אשים קברך לפי שכך היה הדבר ודרך הנבואות לדבר פעם לנכח ופעם שלא לנכח ופעמים גם כן העבר במקום עתיד והעתיד במקום עבר:

פרק ב

פסוק א

הנה על ההרים וגומר עד ונינוה כברכת מים: עם היות שלדעתי לא ניבא נחום בנבואה הזו ממפלת סנחריב שכבר עברה, הנה בעבור שהיתה מלכות יהודה תמיד בפחד ומורך לב ממלך אשור לפי שהיה בנו של סנחריב לכן אמר הנה על ההרים רגלי מבשר רוצה לומר כשתבוא הבשורה שנחרבה נינוה ונהרג מלך אשור ולא נין לו ולא נכד לסנחריב יהיה ליהודה משתה ויום טוב לפי שנכרת זרע אויבו, ומפני שהיה ממהר האלקים לעשות זה אמר הנה על ההרים רגלי מבשר כלומר הנה הוא כבר בא על ההרים והוא משמיע שלום שיהיה על כל ארץ יהודה מאשור, ולכן חגי יהודה חגיך כלומר בשמחה ובטוב לבב שלמי נדריך אם נדרת לה' אם יצילך מכף מלך אשור כי לא יוסיף עוד לעבור בך בליעל והוא זרע סנחריב כלה נכרת כלומר זרעו וכל קרוביו נכרתו מן הארץ, והנביא לא אמר במבשר הזה מבשר טוב ולא משמיע ישועה כמו שאמר ישעיהו לפי שישעיהו דיבר מהישועה העתידה שראוי שתקרא ישועה באמת ותהיה כולה טוב מבלי רע מה שלא היתה זאת כי אף על פי שנמלטו מיד מלך אשור הנה מיד עלה נבוכדנצר מלך בבל עליהם והחריב את יהודה וירושלם ולא היה להם א"כ תשועה שלימה ולא מבשר טוב מבלי רע כי אם בלבד משמיע שלום ממלכי אשור וכמו שביאר באומרו כי לא יוסיף עוד לעבור בך בליעל כלה נכרת והותרה בזה השאלה הרביעית.

פסוק ב

ואמנם אומרו עלה מפיץ על פניך נצור מצורה צפה דרך רש"י פירשו כנגד ישראל רוצה לומר המפיץ אשר עלה על פניך ארץ יהודה בימי חזקיה עכשיו הוא נצור מצורה נצור במצור נבוכדנצר שהוא צר עליו, צפה דרך הבט אתה איש יהודה אל אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ויחזקו מתניך. וכפי פירושו לא ידעתי למה צוה חזק מתנים אמץ כח. וה"ר אברהם בן עזרא פירשו על נינוה עלה מפיץ על פניך נצור אתה מלך נינוה מצורת העיר צפה דרך שים צופים בדרכים חזק מתנים אמץ כח להלחם בו. וה"ר דוד קמחי פירש הכתוב על ישראל אבל לא כדרך רש"י כ"א המפיץ שעלה על פניך ישראל נכרת כבר והוא סנחריב שהפיץ בניך בגלות נצור מצורה המצורות והערים שתפס מלך אשור והחריבם נצרו ושמרו אותם לא תניחום הפקר שובו ושבו בתוכם ולא תפחדו עוד ממלך אשור צפה דרך שהוא בא בה כי לא תראוהו עוד חזקו מתניכם ואמצו כח לא תראו ממנו עוד. וגם לפירושו יקשה מה שהקשתי לפירוש רש"י. ויותר נראה לפרש

שהנביא כשראה בנבואתו את נבוכדנצר הולך וכובש את נינוה ראה מיד איך אחר כך יעלה על ירושלם ויכבשה פעמים שלש, ולכן בספרו חורבן נינוה וזרע סנחריב המולכים על אשור זכר מה שיעשה המחריב אותם במלכות יהודה גם כן ועל זה אמר עלה המפץ על פניך וזה על נבוכדנצר נאמר כי כן קראו ירמיהו (ירמיה נא, כ) מפץ אתה לי כלי מלחמה ונפצתי בך וגו', וכאלו אמר למלכות יהודה עלה מפיץ על פניך רוצה לומר בעיניך ראית אותו מפיץ שהוא נבוכדנצר עולה על נינוה לשחתה אז עלה סנחריב המפיץ את השבטים על פניך ונצלת מידו, נצור מצורה ועמוד על משמרתך והתיצב על מצור התורה צפה דרך אשר תלך בו בגלות כי לא תמלט מזה, ולפי שהיו עתידים בני יהודה לנפול ביד נבוכדנצר אמר זה הנביא נצור מצורה שהיא מלשון נבוכדנצר רוצה לומר נצור לך מאותו נצר רע, וכן אמר חזק מתנים ואמץ כח רוצה לומר ללכת בשביה ולסבול הצרות והרעות העתידות לבוא עליך.

פסוק ג

כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל רוצה לומר כי השם יתברך אשר שבר את גאון מלכות ישראל ראיתי ששב את גאון יעקב והוא ירושלם וארץ יהודה וכמו שאמר (תהלים מז, ה) את גאון יעקב אשר אהב סלה, שב אותה מלכות יהודה גאון יעקב שיהיה כגאון ישראל רוצה לומר בגלות ובחרבן כמוהו, וכמו שפירש מיד כי בקקום בוקקים וזמוריהם שחתו רוצה לומר שהבוקקים והם סנחריב ונבוכדנצר בקקום ישראל ולמלכות יהודה שהוא גפן בוקק והוא מענין ריקות ששמום חרבים ושוממים כגפן בוקק וזמוריהם שהם העמים שחתו שהוא מלשון ויכרתו משם זמורה, הנה אם כן אין הייעוד הזה רוצה לומר כי שב ה' את גאון יעקב כגאון ישראל ייעוד נחמה שישיב ה' את גאון ירושלם במעלה ורוממות כימי קדם בגאונם כמו שפירשו המפרשים כולם, אבל הוא ייעוד רע להגיד שמיד אחרי חרבן נינוה יבא נבוכדנצר ויחריב את ירושלם וישוב גאון יעקב כגאון ישראל לרוע, והותרה בזה השאלה הה':

פסוק ד

ועל אותו מפיץ נבוכדנצר מחריב נינוה ומחריב ירושלם אמר מגן גבוריהו מאדם ופירושו אצלי שמגן גבורהו של נבוכדנצר היה כולו מאודם מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב וכן אנשי חיל שלו היו מתולעים כלומר לבושי תולעת שני והוא משל לרוב ההריגה אשר הם עושים כאילו ילבשו תולעת שני כולם וכמאמר ישעיה (ישעיה סג, ב) מדוע אדום ללבושך שהוא תואר לרוב ההרג וכן אמר שהיו אותם אנשי חיל והרכב כאש פלדות והיא פלה הפוכה מלשון לפידים כאילו אמר כאש לפידות היה הרכב שלו ביום הכינו רוצה

לומר למלחמה, ואומרו והברושים הרעלו אפשר לפרשו משל על האנשים הגדולים על המלכים והשרים שהם רמים במעלתם כברושים שהם הורעלו ושתו כוס התרעלה או שהורעלו כמו רעדו כאלו אמר רעדו ברושי היער, וי"מ הברושים על החניתות שהם מעצי ברוש והיו מחודדים בקצוותם ומיובשים בתנור והיו נותנים סם המות בראשם להמית בהם כשיתקעום בבשר החי וגם היום בארץ אפריק"א נוהגין הישמעאלים החניתות בדרך הזה בלא ברזל וידמה שגם בימים הראשונים היו נוהגין כן כמו שאמר ביואב (שמואל ב' יח, יד) ויקח עשרה שבטים ויתקעם בלב אבשלום.

פסוק ה

ועוד זכר מאנשי החיל של נבוכדנצר בחוצות יתהוללו הרכב כלומר שהיתה שמחתם כל כך ללכת למלחמה שבחוצות עריהם בצאתם למלחמה היו מתהוללים ומשתגעים בשמחה, וכן ישתקשקון ברחובות שהיו משמיעים קול נשוק זיניהם והשמעת קולם בחדוה, הנה אם כן זכר השמעת קולם ומראיהם שהיו כלפידים ומרוצתם שהיתה כברקים.

פסוק ו

ועל נבוכדנצר עצמו בבואו על ירושלם אמר יזכור אדיריו שהם בני יהודה שיזכור אותם לבא עליהם ושהמה בעונם יכשלו בהליכתם ולא יצליחו במלחמתם, ועם היות שימהרו חומתה ר"ל שימהרו בני יהודה לעלות אל החומה להרחיק את הכשדים ממנה והוכן הסוכך והם כמו שזכר הראב"ע המגינים לסוכך עליהן בחומה, (ז) הנה עם כל זה שערי הנהרות נפתחו ר"ל שערי ירושלם אשר אצל נחל קדרון וגיחון נפתחו במלחמה שישברו אותם הכשדים, וההיכל נמוג והוא רמז לבית המקדש ועל השכינה שנסתלקה ונעלתה מירושלים.

פסוק ח

ואמר והוצב גולתה הועלתה כי הוצב היא מלשון מצב וקיום והתיצבות וגולתה הוא מענין עטרה כמ"ש (זכריה ד, ב) וגולה על ראשה, מימין הגולה (שם ג), גולה וכותרת, יאמר מצב העטרה שלה שהיא השכינה נסתלקה ממנה וכנוי גולתה הוא כנגד ירושלם שעליה אמר למעלה ימהרו חומתה, ועל הכהנים והלוים המנהיגים העובדים והמשוררים בבית המקדש אמר ואמהותיה מנהגות כקול יונים מתופפות על לבביהן רוצה לומר אותם שבימי הצלחתה היו מנגנים ומתופפים בתוף וכנור בכוונה רבה על לבביהן עתה ינהמו כקול יונים.

ובעבור שכל מה שזכר הנביא ע"כ מתחלת פרשת הנה על ההרים היה הכנסת דברים מענין ישראל בתוך נבואת ננוה, לכן כשהשלים לדבר בענין ישראל חזר לדבר בענין נינוה באומרו ונינוה כברכת מים כאומר נחזור לענינינו אשר החילונו בענין נינוה זהו פירוש הפסוקים האלה אצלי. ואל יקשה עליך איך יבא ענין ישראל בתוך נבואת נינוה כי פעמים רבות יראו הנביאים בראותם חזון אחד אגב גררא דבר אחר, כ"ש שכבר מצינו לחז"ל בבראשית רבה (סג, יז) שדרשו בפ' ויצא הראשון אדמוני (בראשית כה, כה) הוא אדום ותבשילו אדום ארצו אדומה גבוריו אדומים לבושו אדום ופורע ממנו אדום בלבושיו אדומים, הוא אדום שנאמר ויצא הראשון אדמוני תבשילו אדום שנאמר (שם כה, ל) הלעיטני נא מן האדום ארצו אדומה הר שעיר בארץ אדום (בראשית לב, ד) גבוריו אדומים מגן גבורהו מאודם (לעיל ד) לבושיו אדומים אנשי חיל מתולעים (שם) ופורע ממנו אדום שנאמר (שיר השירים ה, י) דודי צח ואדום בלבוש אדום שנאמר (ישעיה סג, ב) מדוע אדום ללבושך עד כאן. הנה ביארו מגן גבורהו מאודם אנשי חיל מתולעים שנאמר כאן על מלכות אדום הרשעה ועל חורבן בית שני, והוא המוכיח שאינו מהקושי שנאמר שכאשר ראה הנביא נחום מה שיעשה נבוכדנצר בענין נינוה ראה אגב גררא מה שיעשה גם כן בירושלם שיחריבה כיון שלדבריהם ז"ל ראה מיד גם כן אגב גררא החורבן השני שיעשו בירושלם בני אדום. אמנם המפרשים פירשו מגן גבורהו מאודם על גבורי נבוכדנצר כשהלכו על נינוה שהיו לבושים בגדי תולעת שני מפני כבודם וגם להבהיל לבות בני אדם והיו בוערים כלפידי אש רצים בחפץ גדול להלחם עליה, ופירשו יזכור אדיריו על מלך נינוה שיזכור ויקרא גבוריו ואדיריו להלחם בכשדיים ואותם הגבורים שלו יכשלו בהליכתם לפי שהכשדים ימהרו אל חומת נינוה להפילה והכינו הסוכך והוא מכסה קרשים ועורות עליהם שנכנסים ולוחמים תחתיו להשגב שם בעוד שהם חותרים החומה והוא מגין עליהם מן האבנים שמשליכים מעל החומה, ויונתן תרגם ויבנון מגדלא, ומלבד זה שערי נינוה היוצאים לנהרות נפתחו לפי ששברו אנשי החיל דלתות העיר, וכיון שנפתחו היה ההיכל נמוג והוא היכל המלך הסמוך לשערים שהיה נמוג ונרעד מכח אבני הסוללות שהיו מכים בכתליו, ויונתן תרגם ומלכא בהיכליה זע. ואמנם והוצב גולתא הועלתה פיר' רש"י כפי יונתן על המלכה לפי שהיא אצל המלך כמו שאמר (תהלים מה, י) נצבה שגל לימינך, ורב שמואל הנגיד פירש ששם המלכה היה הוצב, והענין שהיא היתה כבודת בת מלך פנימה עתה גולתה והועלתה על המרכבה להוליכה בגולה, ואמהותיה שהן נערותיה היו מנהיגות אותה ונוהמות בקול קינה כיונה ומתופפות על לבביהן כנשים המקוננות המכות בידיהן על לבביהן כדרך האדם המכה

בתוף: ואבן כספי לא יאמין שהנביא נחום יקפיד לזכור שם המלכה הנבלית הזונה ממלכות נינוה שאם לא זכר שם המלך איך יזכור שם המלכה, ולכן פירש שהוצב הוא מענין קיום ותוקף וגולתה הוא מענין עטרה כמו שפירשתי אני, ויאמר הכתוב וההיכל היה נמוג והוצב כלומר שלא נפל ההיכל אבל היה עדיין נצב וצוה ג"כ נמוג ומתמוגג מפני הסוללות ואז המלכה המעוטרת שהיא גולתה העלתה משם, ואמהותיה מנהגות לפניה היו מנהמות כקול יונים תחת שהיו מנגנות ומשוררות לפנים ומתופפות על לבביהן בתוף וכנור. וה"ר דוד קמחי בשם אביו פירש הפסוק כולו על נינוה ולא ישר בעיני והותרה השאלה הו' כפי כל אחד מהפירושים האלה אשר זכרתי:

פסוק ט

ונינוה כברכת מים וגומר עד סוף הנבואה וסוף הספר. יאמר שנינוה היתה כברכת מים מימי קדם, והדמוי הזה כפי המפרשים כולם הוא שהיתה מלאה כל טוב עושר ונכסים שלוה ושקטה כברכה שהמים מכונסים בה ואינם זזים ממקומם: ונראה לי שאין בכתוב הזה המשלי אבל שהדבר כפשוטו שנינוה מימי קדם מיום הוסדה כל חוצות בה תלכנה מים ואם יחפרו בה בעפר כזרוע אדם יצאו מים רבים לפי שהיתה כולה נובעת מים, וגם היום כן היא וכמו שהעידו לי אנשים שישבו בה עד שאומרים שהעם היושב בה אינם דרים כלל בקרקע הבתים כי אם בעליות מפני שכל הקרקע נובע מים ומביאה אל החלליים ולכן הם עושים עליות זה למעלה מזה כולם מעץ לדור שם, ועל זה באמת אמר ונינוה כברכת מים מימי היא רוצה לומר מימי קדם היתה כן, ובעבור שהאנשים היושבים במקומות הלחים הם חלושים באין לב בהפך היושבים בהרים שמפני יובשם הם קשים וחזקים לכן הודיע הנביא שמפני שהיתה נינוה כברכת מים מיוסדת באותו לחות לכן אנשיה היו נסים ולא עמדו בפני אויביהם, ועם היות שהמלך והשרים היו אומרים להם עמדו עמודו להלחם באויבינו אין מפנה רוצה לומר אין שישיב פניו לקול הקורא, (י) ולכן אמר הנביא כנגד השרים בוזו כסף בוזו זהב ואין קצה לתכונה רוצה לומר אין סוף לתכונת הממון שתמצאו שם וכלים מכלים שונים, ואומרו כבוד מכל כלי חמדה פירש רש"י שהוא מלשון רבותינו שאמרו (ברכות פ"ח מ"ד) מכבדין את הבית אישקובנ"ט בלעז וכן תרגם יונתן ספו מכל מאני חמדתא, ויהיה לפי זה כבוד מקור כמו זכור ושמור, יאמר הכתוב כבדו ובערו את העיר מכל כלי חמדה. ונראה לי לפרשו כפשוטו מלשון כבוד שיאמ' הנביא כנגד גבורי הכשדים בוזו כסף בוזו זהב ועוד תבוזו בחרבן נינוה בנצחון האשורים בכבוד רוצה לומר כבוד נצחון המלחמה שהוא יקר מכל

כלי חמדה, וכבר זכר הפילוסוף שהכבוד הוא יותר מעולה מן העושר ושאין העושר כי אם כלי להגיע באמצעותו אל הכבוד בראשון מספר המדות.

פסוק יא

ובכלל אמר הנביא שתשאר נינוה מבלי עושר ומבלי כבוד והוא אומרו בוקה ומבוקה ומבולקה רוצה לומר ריקה ושוממה מהעושר, ואמנם מהכבוד תשאר בלב נמס רוצה לומר שבכל האשורים יהיה לב נמס מאין גבורה, ופיק ברכיים רוצה לומר כלשון ברכים מבלי חוזק כי פיק הוא מלשון לפוקה ולמכשול, וכן יהיה באנשי נינוה חלחלה בכל מתנים כלומר חולי שלא יוכלו לעמוד על עומדם נצבי הקומה ופני כולם קבצו פארור כלומר שיהיו פניהם שחורים כקדרה.

פסוק יב

ומפני שמנינוה היו יוצאים קודם לכן מלכים ושרים לכבוש את העולם ולהחריב את הממלכות והיו שוללים ובוזזים ומביאים שם ולכן אמר הנביא מקונן עליה איה מעון אריות כלומר איה נינוה שהיתה מדורת מלכים קשים וחזקים כאריות וככפירים אשר הלך אריה לביא רוצה לומר אשר היה הולך ויוצא מנינוה האריה והלביא ולכל פאות העולם לטרוף טרף, והיה מניח שם בנינוה בניו הקטנים בבטחה מבלי פחד שיבא מה שיחרידם וזה אומרו שם גור אריה ואין מחריד כלומר והיה נשאר שם גורי האריה ואין מחריד אותם.

פסוק יג

והאריה ההוא אשר הלך היה טורף בשדה בדי גורותיו רוצה לומר די להביא לגורותיו ובניו הקטנים והיה מחנק והורג מחית השדה להביא ללבאותיו שהם ילדי הלביא ובזה הדרך ממלא מהטרפה אשר הביא.

פסוק יד

וכל זה היה משל לנינוה שהיו יוצאים משם מלכי אשור והולכים לכבוש את העולם ובוזזים ושוללים ומביאים שמה למלאות אוצרותיהם ולהניח לבניהם, ולכן היתה גזרת השם על נינוה בעשן רכבה רוצה לומר לשרוף באש כל הרכב שלה עד שיעלה עשנו השמים והיה זה ברכב מפני שברכב ההוא היה מחריד את העולם, והכפירים של אותם האריות שהם בני המלכים וכל זרעם תאכל חרב ובזה האופן אכרית מארץ טרפך שלא תטרפי ולא תגזלי העולם עוד ולא ישמע עוד קול מלאכתה רוצה לומר קול מלאכיך שהיו מרימים על ארצות העמים ליראם ולבהלם כמו שעשה רבשקה על ירושלם:

פרק ג

פסוק א

והנה בנבואה הזאת דיבר הנביא פעם בלשון זכר פעם בלשון נקבה כנגד נינוה ופעם בלשון זכר כנגד מלך אשור והכל נכון, וזכר הנביא על מה עשה ה' ככה לנינוה באומרו הוי עיר הדמים כולה כחש רוצה לומר שהיתה נינוה עיר דמים לפי שהיתה מבטחת לשאר האומות שתהיה בעזרתם והיתה מכחשת בם, פרק מלאה ר"ל מלאה גזל שהיתה מפרקת את הדבר מיד בעליו ולוקחתו לעצמה ובזה האופן לא ימיש מעשות טרף ומלגזול העמים תמיד, ופרק מלשון פורק ואין מציל, והרב רבי אברהם בן עזרא פירש כלה בכל פרק כחש מלאה לא ימיש טרף מתוכה שהכל מביאים אליה.

פסוק ב

וזכר ממעשה האשורים שהיו מבהילים את בני אדם בקול שוט שהיו מכים בהם את הסוסים והיו בשוטים ההם עכסיס להשמיע למרחוק וכן קול רעש אופן וסוס דוהר ומרכבה מרקדה שמקולם תרעש הארץ.

פסוק ג

ועם זה פרש מעלה ר"ל הפרשים מעלים על הרכב האנשים להלחם ובידם להב חרב וברק חנית ובזה היו עושים רוב חלל וכובד פגר מהרוגים אשר היו הורגים והיו כ"כ הרוגים שהיו הורגים בלי חמלה שלא היה קצה לגויה המושלכת על הארץ והאנשים ההולכים יכשלו בגוייתם, ומפני שכה היתה משפטם על כל הגוים לכן נתחייבו בחרבן ובהפכה הזאת שבאה על נינוה ראש מלכותם והמפרשים פירוש הפסוקים האלה מקול שוט וגומר פרש מעלה וגומר שתשמע נינוה קול זה מהבאים עליה ומרוב הרוגיה יכשלו ההולכים בתוך נינוה בגויתם. ומה שפירשתי הוא היותר נכון שהוא ספור מעשה מלך אשור באומות אשר היה כובש, ולכן סמך אליו אומרו (ד) מרוב זנוני זונה טובת חן בעלת כשפים ר"ל ג"כ היה החרבן הזה לנינוה לפי שהיתה עיר חנפה שהיו מלכיה יודעים לפתות לב מלכי הארץ להתחבר עמהם ובסוף היו כובשים אותם תחתיהם, וכנגד הפתוי שהיה מפתה בראשונה נראית ענינה כזונה טובת חן שיחמדו אותה רואיה אליה ישגיחו אליה יתבוננו כאשר עשו שבטי ישראל בבטחם במלך אשור שיהיה בעזרתם והוא שב להחריבם, ואלה הם הכשפים שבערכם אין ענינה כאשה זונה בעלת חן כי אם כבעלת כשפים המוכרת גוים רוצה לומר הבוטחים בה בזנוניה ומשפחות האדמה היתה מרמה אותם בכשפיה.

פסוק ה

ולפי שדמה אותה לזונה דמה עונשה לעונש הזונה באומרו הנני אליך נאם ה' צבאות וגליתי שוליך על פניך רוצה לומר אני בהשגחתי אסבב חורבנך ושוליך שהם שפולי בגדי האשה וחלקי לבושיה היותר נבזים ושפלים ומטונפים הנוגעים בעפר ובטיט ארים אותם על פניך, ובזה ימשכו לך שתים רעות האחד שיראו הגוים מערך רוצה לומר ערותך ומקורך וכדי בזיון וקצף כי הנה בהרמת השולים יתגלו העגבות ומקום הערוה שהם קלונה כי חוש המישוש חרפה היא לנו, (ו) והרעה השנית בהשלכת השולים המטונפים על פניך אשליך עליך שקוצים שהטיט והעפר שהיו בשולים ידבקו בפניך ונבלתיך ושמתיך כרואי רוצה לומר כדבר המגואל והמאוס שהכל מביטים בו לפחיתותו כמו הוי מראה ונגאלה, (ז) ומזה ימשך שכל רואיך ידוד ממך כלומר שכל אחד מהרואים אותך ילך וירחק ממך מפני הנוול והשקוצים אשר על פניך.

והיה הנמשל בזה בכל חלקי המשל והוא שנבוכדנצר שהיה היותר שפל ונבזה שבכל שרי סנחריב בערך השולים ללבוש שהם היותר שפלים שבו גלה אותו ה' על פני מלך אשור אדונו, כי במקום שהיה נבוכדנצר שפל ונבזה קם על פני מלך אשור אדונו ובזה נתגלת ערות אשור וקלונו בשקם עליו עבד ונתגלו השקרים והכחש שהיה אשור עושה לכל מלכי האדמה, וכל רואיהם ירחקו מהם ויתמהו ממפלת נינוה ראש ממלכת אשור באומרם שודדה נינוה מי ינוד לה רוצה לומר נינוה שהיתה מושלת בגוים היתה למשסה ולשוד ומי הוא האוהב שיבא לנוד לה ולנחמה כי כולם היו לה לאויבים ולכן לא ימצא מי ינוד לה ומי ירחם עליה.

פסוק ח

ואמר על עיר נינוה התטבי מנוא אמון כלומר הטובה את מנוא אמון שהוא שם עיר במצרים שהיתה חזקה כל כך בעמה ובגבוריה שלא היו לה חומות אבל היתה יושבת ביאורים מים סביב לה והם יאורי מצרים המתוקים שהיו אצלה, ומלבד היאורים ההמה היה חיל ים מים חומתה רוצה לומר שהחיל והחומה שהיה לה היו הימים הסובבים אותה אולי היה מצד אחד ים סוף ומצד אחר הים הגדול ים יפו ועליהם אמר וים מים חומתה, ועם כל חוזקה וגבורתה החריבה נבוכדנצר בלכתו להלחם על נינוה, והמתרגם תרגם נוא אמון אלכסנדריא רבתא, ותמהתי ממנו ומרש"י שנמשך בזה אחריו לפי שאלכסנדריא של מצרים אלכסנדרוס מוקדון יסדה ובנאה בכמו תשעים שנה אחרי מות נבוכדנצר, ולכן נראה יותר נכון שהיתה נא אמון עיר גדולה אחרת והיתה אומנת למלכי מצרים כי שם היו מגדלים אותם ולכן נקראת אמון.

פסוק ט
ומלבד חזקה וימים סביב לה הנה עוד כוש עצמה כלומר שכוש ומצרים עזרו לנוא אמון להצילה מכף סנחריב, וכן אומרו פוט ולובים היו בעזרתך רומז אל נוא אמון שזכר כאלו היה הנביא מדבר נגדה, (י) ואף על פי כן גם היא לגולה הלכה בשבי וגם עולליה ירוטשו בראש כל חוצות ועל נכבדיה שלנוא אמון כשדים ידו גורל וכל גדוליה ושריה רותקו בזקים והם שלשלאות ברזל, ורותקו הוא מלשון עשה הרתוק (יחזקאל ז, כג), ורתוקות כסף (ישעיה מ, יט), ופירושו אוסרו בשלשלאות. והראב"ע פירש כוש עצמה ומצרים וגו' שכולם היו בעזרת נינוה גם פוט ולובים, ופירש גם היא לגולה הלכה ששב למצרים שהלכה בגולה כמו נוא אמון, ואם אמת הדבר בפירושו נצטרך לומר שראה הנביא חרבן נא אמון וחרבן מצרים ע"י נבוכדנצר אגב גררא מחרבן נינוה עם היות שחרבן נינוה היה קודם חורבן בית ראשון והחרבן שעשה נבוכד נצר במצרים היה אחר חרבן בית ראשון, הוא אשר דברתי אליכם שהיו רואים הנביאים בנבואותיהם דברים מתחלפים מזמנים מתחלפים אגב גררא זה לזה.

פסוק יא
ואמר הנביא כנגד נינוה גם את תשכרי תהי נעלמה כלומר כמו שנוא אמון הלכה בגולה ושתתה את כוס תרעלת נבוכד נצר גם את נינוה תשתי אותו כוס התרעלה ותשכרי ממנו ותהיי נעלמה כאלו לא היית בעולם ולא היית ראש מלכות והוא על דרך אומרו (עובדיה א, טז) ושתו ולעו והיו כלא היו, כי השכור סרה דעתו כאלו איננו, וכמו שנוא אמון בקשה עזר להנצל מכף נבוכד נצר ולא הועיל לה כן את נינוה תבקשי מעוז עד האויב מלך בבל שיבא עליך, (יב) ועכ"ז לא יועילך לפי שכל מבצריך והם הערים הבצורות יהיו נוחים להכבש ולבוז מה שבתוכם כמו עצי התאנים כשהן בבכור מבושלות כראוי שכאשר מנענים עצי התאנה מיד נופלות הבכורות לתוך פי האוכל, כן במעט מהתנועה והמלחמה שיעשה מלך בבל יפלו שרי האשורים בידו.

פסוק יג
ולפי שהנה עמך נשים בקרבך רוצה לומר שהיו עם נינוה כנשים בערך אויביהם ולכן פתוח נפתחו רוצה לומר כאלו נפתחו מעצמם שערי ארצך נינוה ובמעט מהעמל הכשדים אכלו את בריחיך.

פסוק יד
ואמר הנביא המהתל בהם ונינוה מי מצור שאבי לך רוצה לומר עשי ההכנות שראוי לעשות לעם הבא במצור אם שתשאבי המים לשתות במצור כי לא תוכלי לצאת מהעיר

לשאוב מים מהמעינות לשתות מפחד האויב, וחזקי מבצריך באופן שלא יכבשו מהרה ערי מבצריך, ולפי שהמבצרים צריכים ללבנים לחזקם לכן אמר בואי בטיט ורמסי בחומר ללבון ממנו לבנים החזיקי מלבן כלומר המלבן העשוי לדפוס הלבנים לרמוס בתוכו החזיקי בו לתקנו כראוי, (טו) לפי שבלי ספק שם תאכלך אש ותאכלך כילק רוצה לומר האש שזכר תאכלך כמו שהילק אוכל עשב האדמה, ולכן התכבד כילק התכבדי כארבה רוצה לומר שתחברי אליך עם כבד בלי מספר שהתכבדי הוא מלשון עם כבד, וי"מ התכבדי במטאטא השמד כילק וכארבה המכלה כל ירק העשב.

פסוק טז

ועם היות שעד עתה בזמן שלותך הרבית רוכליך ככוכבי השמים במעלה ועושר וכבוד עתה ברחו להם כילק פשט ויעף, ורש"י פירש מה הועילו לך רוכליך וסוחריך שהיו ככוכבי השמים ברוב מעלתם והיו קלים לצאת לסחורה כילק שפשט ויעוף כן היו המה הולכים במהירות לעשות סחורותיהם, (יז) ולא די הסוחרים שברחו להם אבל גם נזריך והם השרים אשר נזר ועטרה על ראשיהם וטפסריך שהם הסגנים בעלי הגדולה היו גם כן כגוב גובי כלומר כמיני שרץ העוף שהם גובים מהאדם ואוכלים את אשר לו כזבובים והגזם ושאר המינים שאלו ואלו כולם חונים בגדרות ביום קרה נדבקים בכותלים מפני הקור וכאשר השמש זרחה על הארץ הם נודדים משם והולכים להם ולא נודע מקומו של כל אחד מהם אים, כן שרי נינוה וטפסריה כאשר זרחה עליהם שמש האויב וחומו ברחו ונדדו ולא נודע איה מקומם.

פסוק יח

וכנגד מלך אשור אמר נמו רועיך מלך אשור ונמו הוא מלשון תנומה כמו לא ינום ולא יישן (תהלים קכא, ד) ורועיך הם המחשבות כמו ולי מה יקרו רעיך אל (שם קלט, יז), יאמר גם אתה מלך אשור גם בלילה לא שכב לבך לחשוב מחשבות לרשת משכנות לא לך אבל עתה נמו וישנו ישקטו ולא יתנועעו מחשבותיך ואדיריך וגבוריך ישכנו במקומם ולא ילכו מפה אל פה לשלול שלל ולבוז בז לפי שכבר נפושו כלומר נפוצו עמך על ההרים ואין מקבץ, (יט) ואתה דע לך שאין כהה לשברך רוצה לומר אין מי שיתחלחל ויכאב בעבור שברך אף על פי שנחלה מכתך לפי שהכל שמחים במפלתך, ולכן כל שומעי שמעך ומפלתך תקעו כף בשמחה עליך, וראוי היה שיהיה כן כי על מי לא עברה רעתך תמיד ולכן היו כולם אויביך ושמחים ברעתך וכמו שאמר בנפול רשע ישמח עם: תם ספר נחום תהלה לאל יתברך.